

neizmerno veliko — saj je pisanje njegov kruh, in razumljivo je, da ni vse najboljše, predvsem kar izhaja po provincialnih revijah — toda lik, kot ga kažejo zbirke, bo ostal vedno v zgodovini hrvatskega pesništva, kot izraz človeka-pesnika, ki »živi i umire u duhu«. Tine Debeljak

UMETNOST

Kolektivna razstava Toneta in Mare Kralj v Hagenbundu na Dunaju¹

Kakor je Hrvat Ivan Meštrović veliki jugoslovanski kipar, tako smemo smatrati Slovenca Toneta Kralja za jugoslovanskega monumentalnega slikarja, ki spada med pomembne pojave evropske umetnosti. Delo tega šele pet in trideset let starega umetnika je nenavadno obsežno; o njegovem mojstrstvu pričajo slike v mnogih cerkvah v Julijski Krajini in na Dolenjskem, njegova delavnost pa obsega prav tako zgodovino kakor sodobno življenje, in portret prav tako kakor krajino in tihožitje.

Tone Kralj je bil rojen l. 1900 v Zagorici pri Dobropoljah na Dolenjskem kot sin kmeta, ki je bil sam umetnostno nadarjen in je v prostem času rezbaril. Tako je postal Tone kipar, ki še danes najraje rezlja v lesu, učil se je pa pri Štursi v Pragi. Toda njegov pomen se ne opira toliko na plastiko, katere dekorativni značaj pogosto zmanjšuje monumentalni vtis (priznamo pa, da je tudi v plastiki, posebno religiozni, Tone ustvaril odlična dela), ampak na njegovo slikarstvo. Tega pa se je učil najpreje pri svojem starejšem, v Pragi izšolanem bratu Francetu, ki je sam eden napomembnejših slovenskih umetnikov; od njega je prejel tudi pozneje mnogo važnih pobud.

Ko je bil dvajset let star, je Tone ustvaril svoja prva umetniška dela, katera so imela linearen značaj in so se opirala na dela Klimtovega kroga (razstavljeni sta sliki V potu svojega obraza iz 1919 in Revolucija iz 1922). Kmalu pa je našel svoj lastni izraz, ki se prilega snovi, katero obdeluje. V religioznih stenskih slikah se čuti vpliv ritma linij in slokih oblik quattrocenta (XV. stoletja). V duhu tega časa ustvarja svoje stenske slike (razstavljene so fotografije del iz Prema, Strug, Avberja, Katinare in Volč) z

¹ Tone Kralj je razstavil v Hagenbundu 69 slik in kipov, Mara Kralj-Jeraj pa 22 slik in keramik. Velik del razstavljenega gradiva je nov, po večini pa se naslanja razstavljena zbirka na razstavo, ki jo je Tone Kralj priredil lansko leto v Jakopičevem paviljonu. Izmed starejših del so razstavljena: Pust, Oče, Moja žena, Oljska gora, Revolucija, V potu obraza, Fioretti, Ivan Cankar, Faust in fotografije cerkvenih slik. Razstavljena sta tudi oba cikla »Cesta« in »Zemlja«. Pasijon ima novega, že z razstave v Ljubljani znanega Križanega. Nova dela pa so predvsem slike iz Kosovskega cikla (Mati Jugovičev, Kosovka djevojka, Sv. Sava), Kajn, kip slepca, Judita, Kmetje, kip Judovega poljuba, Tihožitje, dva akta, Pomlad, Slovenski kmet, Jesen in Zimska krajina. Najstarejše razstavljeno delo je »V potu svojega obraza« iz leta 1919.

Mara Kralj razstavlja sledeče slike na svili: Lido, Prijatelj, Pietà, Beg kralja Matjaža, Japonka, Slovenska pastarica, Moj mož, Pražanka, Bosnjakinja, Čelistka, Madona, Jaslice, Veseli kmetje, Sestra, Zimska krajina. Keramike: Amor, Srna, Derby, Akt, V vodi in Flamingo. Frst

majhno globinsko razsežnostjo, ki dobro služi okrasitvi sten, ker jih pokriva in ne prodira, če se pa pozornica posebno pri samostojnih slikah razteza v višino in globino, predstavlja Tone rad prizor s pogledom od zgoraj, s čimer dosega, da so prizori s skupinami bolj pestri in preglednejši. Način, kako v svojih samostojnih slikah skupine razpostavlja, kako jih preureja za vedno nove učinke, kaže spretnost v sestavljanju gmot; ž njo tekmuje Tone s spretnostjo velikih baročnih mojstrov. Značilni sta v tem oziru Kamenjanje sv. Štefana (1929) in grandiozno komponirana Slovenska kmečka svatba iz leta 1932. Komponiranje iz ptičje perspektive, pa tudi njegove ostro orisane, močne silhuete postav iz delavskega in kmečkega življenja spominjajo na kmečkega Brueghla; vseeno pa je Tonetov način močno različen od Brueghlovega. In to radi večje in zavedne rafiniranosti kompozicije kakor tudi radi čisto neslikarske, skoraj enobarvne obdelave, ki je značilna za dela, ki so nastala od srede prejšnjega desetletja do nekako leta 1933; v tem se uveljavlja Tonetov plastični talent. Vsaka njegovih postav in skupin je zasnovana in občutena plastično, trirazsežno. Na značaj njegovih samostojnih slik je vplivalo v marsičem, posebno v široko ploskovitem ustvarjanju in v revnosti palete, ki spominja na Egger-Lienza, cerkveno stensko slikarstvo. Na Egger-Lienza spominjajo včasih tudi njegove figure (Kmetje, Bratje 1934). Šele v zadnjih letih se opaža v njegovih delih nekoliko močnejši koloristični čut, ki se izraža v zelo tenkoobčutenem stopnjevanju še vedno skromne barvnosti, katera se zadovoljuje največkrat s sivomodrimi, rdečkastimi in rumenorjavimi toni. Posebno velja to za slike majhne oblike, na primer za obe sliki vasi, ki nosita naslova »Pomlad« in »Jesen«, ali »Tovarne« in »Tihožitje«, kjer so naslikane ognjeno rdeče cvetlice pred jeklenomodro steno. Ta dela pričajo o odločnem preobratu slikarjevem v smislu tenkočutnega kolorista. Pa tudi v slikah velikega formata, kjer je doslej kaka nenadno vzplamtela barva nemotivirano in brez zveze motila monotonost palete, opazamo sedaj, kakor na primer v »Kmetih«, »Majki Jugovičev«, »Kosovki djevojki« ali »Bratih« (vsa v tej zvezi navedena dela so nastala lani) podobno, četudi manj nuancirano medsebojno uglaševanje barv.

Najbolj neposredno se kaže moč barvnega tona, ki v njegovih zgodbah, posebno pa v stenskih slikah zaostaja kakor duševni izraz sploh za formalnim (kompozicijskim in oblikujočim), v slikah iz življenja kmetov in delavcev, katero upodablja tudi v grafičnih ciklih »Cesta« in »Zemlja«. Najbolj pretresljiva je Letalska žalostna mati (1934) radi pretehtanega nasprotja med okamenelo žalostjo matere in smrtnim mirom sinovega telesa, ki se ne izraža samo v obrazu in kretnji, ampak tudi v sestavu slike, v tem, kako je postavil kot nasprotje umirjeni vodoravnici trupla v pravem kotu k mrtvecu gmoto matere, ki se težko dviga ob njem, in kako med njima odletavajo k nebu v poševni smeri pošastni aeroplani, spremljevalci duše umrlega. Duhovni izraz odlikuje tudi njegove portrete, med katerimi je najbolj učinkovita očetova podoba. Vse njegove slike preveva globoka, nežna muzikalčnost, ki se izraža v harmoniji in ritmu oblik in linij in v rahli otožnosti, ki je značilna (kakor za slovensko slikarstvo sploh) tudi za njegove krajine.

St. Poglajen-Neuwall-Dunaj